

Gerlach Fonk

Het is tijd

Dag- en nachtboek van
Alfons Overmaas

mosae verbo

Met zijn moeder in de flat

© 2021, Gerlach Fonk

ISBN 978 90 8666 541 9

Mosae verbo, Maastricht
Boekenplan.nl
Booxstore.nl

Foto's: auteur en familie Overmaas

Alle rechten voorbehouden.

Das Leben und die Träume sind Blätter eines und des nämlichen Buches. Das Lesen im Zusammenhang heißt wirkliches Leben.

Arthur Schopenhauer

Die Welt als Wille und Vorstellung (Leipzig 1819, bd. I, bk. 1, p. 25)

Yes people often change, but memories of people can remain.

Ray Davies

Do you remember Walter? (1968)

Inhoud

Inleiding 9

Stamboom 11

Proloog 12

I. Ben je bang? Nee hè.

1. Vroege herinneringen 13

2. Op school 26

3. Verkenner 36

1e intermezzo 42

2e intermezzo 44

II. Kutsjes in de midnight

1. Het zwembad 45

2. Middelbare schooltijd 54

3. Aan zee 59

4. Middelbare schooltijd vervolg 62

5. Kriskras door Europa 67

3e intermezzo 89

III. Doe maar gewoon

1. Nijmegen 91

2. Eindelijk samen 107

4e intermezzo 115

IV. Het bestaat echt

1. Het Instituut 116

2. Gedoe op het werk 123

3. Onderzoek 138

V. De groene is de sjoene

1. Zijn vader 159
2. De brieven 169
3. Zijn moeder 179
4. De brieven vervolg 190

5e intermezzo 203

6e intermezzo 204

VI. Hoop op betere tijden

1. De familie Overmaas 205
2. De familie Köllner 220

VII. Daaag daaag daaag

1. Het jonge gezin 229
2. Gescheiden vader en vrijgezel 242
3. Nieuw begin en afscheid 253

Register van personen 261

Aantekeningen 264

Inleiding

Wat voor leven leidt Alfons Overmaas? Wat maakt hij zoal mee tot het moment waarop zijn vader overlijdt? Daarover gaat dit boek. Het zijn de gewone wederwaardigheden van een doorsnee Nederlander. Fons beleeft immers geen bloedstollende avonturen, verricht geen grote prestaties en is geen bijzonder iemand. Een mens als jij en ik, een mens als iedereen.

Maar wat gebeurt er als je zijn lotgevallen tegen de achtergrond van zijn dromen plaatst? Want onder al die absurditeiten sluimert angst voor afwijzing, falen, mislukking, stagnatie, verval, ziekte en dood. Waar eindigt de werkelijkheid en beginnen zijn dromen? Of omgekeerd ... waar eindigen zijn dromen en begint de werkelijkheid?

Gelukkig is tot nog toe alles in zijn leven redelijk gelijkmatig verlopen, maar zoals gezegd, in zijn onderbewustzijn sluimerde een en ander. Gedurende enkele jaren had hij de gewoonte zijn dromen op te schrijven, tenminste als hij 's morgens nog wist waarover ze gingen en ze niet al te warrig waren. Vandaar de ondertitel 'Dag- en Nachtboek'. Deze dromen zijn in de eerste persoon (de ik-vorm) geschreven en ze staan in cursief bij passages in het lopende verhaal van zijn herinneringen, waaraan zij op de een of andere manier gerelateerd zijn. Zo kan bijvoorbeeld een vroege herinnering aan het ziekenhuis gekoppeld zijn aan een droom over recenter doktersbezoek.

Dit boek is in eerste opzet geschreven in de jaren 2008-2009. Ook de dromen van Fons dateren grotendeels uit die periode. Daarna is de tekst nog diverse keren bewerkt, herschikt en aangevuld. Het gaat over Fons, maar ook aan bod komen zijn ouders, zijn kinderen, zijn vroegere en zijn huidige vrouw, familie, vrienden en collega's. Behalve herinneringen en dromen zijn er nog reisverslagen, fragmenten van een dagboek uit zijn studententijd en de notities die zijn

moeder in haar agenda's schreef. Een pakketje correspondentie van zijn ouders en grootouders vormt de link naar een verder verleden.

Over die agendanotities van zijn moeder nog het volgende. Zij had de gewoonte in haar agenda's niet alleen haar afspraken te noteren, maar ook in korte zinnen alles wat haar, haar gezin en haar familieleden overkwam. In feite is het een over tientallen jaren lopende familiechroniek. Ook hiervan zijn fragmenten in het lopende verhaal ingevoegd, overal waar haar beleving en Fons' herinnering bij elkaar komen. Deze notities van zijn moeder zijn steeds met een hashtag voor en achter de datum gemarkeerd.

Twee aparte hoofdstukken bevatten correspondentie tussen zijn ouders in en vlak na de Tweede Wereldoorlog. Waarom zoveel aandacht hiervoor? Fons zelf geeft hierop het antwoord: 'Grotendeels ben je gevormd door je genetische aanleg. Ook hierdoor worden je gedachten beïnvloed en je dromen eveneens. Wat heb je allemaal van je ouders en voorouders meegekregen? In deze brieven van mijn vader en moeder herken ik veel van mezelf.'

In een van de dromen van Fons heeft zijn neef Sjoerd prachtige gedichten geschreven. In werkelijkheid echter is Sjoerd tekenaar, geen dichter. De zes gedichten in dit boek zijn wel degelijk van Fons zelf.

Als hulpmiddel voor de lezer is op de volgende pagina een stamboom opgenomen. Achterin het boek bevinden zich een personenregister en korte toelichtingen bij de tekst.

Met dank aan Anne, Rosalie en Pepijn voor hun bijdrage aan de totstandkoming van dit boek.

Stamboom

Overmaas

overgrootvader Henri - tante Mina - oom Johan - ... - ... - ... - ... - ... - tante Berta
overgrootmoeder Stien oom
| |
opa Willem - tante Toos - tante Nel - oom Jan Elise
oma Lily [oom] -
| |
vader Wout - oom Chris dochter
moeder Miets tante Katja
|
Fons - Bregje
[Violette] Rosalie Bart
|
Anne - Koen - Bram

Köllner

overgrootvader August
overgrootmoeder Irmgard
|
oma Lily - oom Friedrich - tante - oom Jürgen
opa Willem

Nonkels

opa Servé
oma Wies
|
moeder Miets - oom - tante - oom - tante
vader Wout oom
| |
Fons - Bregje Sjoerd - Sofie

Proloog

Mijn vader gaat gewoon rechtop zitten en kijkt om zich heen. Zie je nou wel, hij leeft nog. Nu pas besef ik dat ik het al die tijd geweten heb. Natuurlijk is hij niet dood, dat zou ook helemaal niet kunnen. Hij is er toch altijd geweest?

Een zwoele zomeravond na een warme dag. Fonsje ligt al in bed, maar buiten is het nog licht. Er klinken voetstappen op het trottoir en hij hoort praten, lachen, de tuinsproeier van de burens. Geleidelijk wordt het stiller en dan is het geluid er weer: het zachte gerommel van het draaien van de aarde. En hij is weer die stoere ridder, die iedere avond klaar staat om de tweeling te redden. Hij had de meisjes aan zee gezien, in het hotel. Het ene blond, het andere donker, maar allebei even leuk.

Zijn pappie zegt dat hij niet moet piekeren, maar dat is toch geen piekeren? Is het dan zo erg dat hij nog niet slaapt? Hij vindt het juist fijn om zomaar wat te liggen en na te denken.

Alhoewel, niet altijd. Niet als hij zijn ogen dicht doet en denkt dat hij dood is en dat er niets meer is, helemaal niets meer, nooit meer, tot in de eeuwen der eeuwen der eeuwen der eeuwen amen. Hij ligt op zijn rug en draait zijn hoofd op zijn handen van links naar rechts, van rechts naar links ... steeds maar heen en weer, op en neer. De hertjes op het gordijn komen in beweging en dan gaat het weer gebeuren. Met bed en al begint hij te stijgen. De kamer is een lift, omhoog, omhoog. Hoger en hoger, sneller en sneller, tot het punt waar alles samenvloeit: heden en verleden, droom en herinnering, komen en gaan, denken en doen, hebben en zijn. Waar mannen zonen zijn en vrouwen dochters ...

I

Ben je bang? Nee hè

1. Vroege herinneringen

Wanneer het allemaal begon, kan Fons zich niet herinneren. Wel weet hij nog dat hij op een middag in de gang zat te spelen, terwijl zijn moeder in de keuken bezig was. En ergens daarna kwam die dag waarop hij voor het eerst naar de kleuterschool ¹ ging.

Vrijdag 9 januari 1959

Vanaf zijn tweede schooldag vond Fonsje het niet meer fijn. Hij huilde, wilde niet meer gaan. Ik heb hem toch maar elke dag gebracht. 'Waarom moet ik toch naar school?' vraagt hij steeds. 'Ik vind het helemaal niet leuk.' Wanneer hij uit school komt, zegt hij er helemaal niets over. Vraag ik hem of hij het leuk gevonden heeft, dan zegt hij 'ja'. Als wij thuis komen, gaat hij met zijn vingers in zijn mond op de grond liggen. Is wat landerig. Kan niet goed ontbijten.

De juf was oud. Hij vond haar aardig. In het klaslokaal stonden geen stoelen of tafels. De kinderen zaten op houten krukjes of speelden op de vloer. Op zijn derde schooldag nam hij zijn mooie plastic vrachtauto mee en plaste hij in zijn broek.

Van deze beide gebeurtenissen heeft hij altijd geweten wanneer ze hebben plaatsgevonden. De eerste toen hij drie jaar was en de tweede toen hij al bijna vier was. Maar hij heeft ook nog een heel vroege herinnering. Zijn moeder en hij liepen in hun straat naar hun huis toe. Binnen waren mannen vloerbedekking aan het leggen. Pas later heeft hij zich gerealiseerd dat dit mogelijk zijn oudste herinnering is. Toen hij twee was, verhuisden zij van de flat naar hun huis.

Alle andere herinneringen zijn, denkt hij, van na die tijd maar helemaal zeker is hij daar niet van. Kerstmis bij oma Lily en overgeven van te veel slagroomtaart. Oma Wies met bronchitis in bed, toen ze nog in de flat woonde. Met zijn vader naar de postzegelwinkel of brieven van de tennisclub rondbrengen. Bij opa Willem in de auto, op de autobaan hoog boven de daken van Brussel. Wanneer was dat allemaal? Hij heeft geen flauw idee.

Bij opa in de auto

Maandag 21 april 1958

Fonsje doet het buurmeisje na. Hij staat voor de spiegel, trekt een lief gezichtje en met een hoog stemmetje zegt hij: 'Ben je bang? Nee hè. Het is een lekker jong.'

Heel duidelijk plaatsbaar is de geboorte van zijn zusje, maar toen was hij al bijna vijf. Op een grijze maandag, laat in de middag, stond hij bij de straatlantaarn voor hun huis. Zijn vader riep hem naar binnen. Hij had een zusje gekregen en ze heette Vlechtje. Enthousiast verkondigde hij de blijde boodschap aan eenieder die het horen wilde.

‘Vlechtje, mijn zusje Vlechtje is geboren!’

‘Wat zeg je, jongetje? Heet jouw zusje Vlechtje? Nou dat is wel een heel bijzondere naam!’

Dat maakte hem nog eens extra trots. Achteraf bleek dat hij de naam niet goed had verstaan, maar het leek wel een beetje op Bregje.

En dan is er nog een vroege herinnering die niet van hemzelf is, maar van een overbuurjongetje. Op een goede dag loopt de kleine Ignas helemaal tot het einde van de oprit voor zijn huis en verkent vanaf de stoeprand de overkant van de straat. Kijk nou toch eens! Op de hoek recht tegenover hem staat een ander jongetje, ongeveer net zo groot als hij.

Woensdag 29 januari 1958

Fonsje wilde vanmiddag bij Ignas op de stoep spelen. Ik heb hem daarheen gebracht en hij heeft niet meer naar mij omgekeken.

‘A-b-c-d- ...’

Hij komt tot de letter -p-. Dan kan Pablo mij niet langer houden en zet me neer. Nu zal ik jou eens wat laten zien, denk ik bij mezelf. Met één hand til ik Pablo op en draag hem als een koffer aan het handvat. Horizontaal hangt hij aan zijn broekriem. Driemaal draai ik hem het alfabet rond. Mijn arm begint wel een beetje lam aan te voelen, toch zou ik het nog langer kunnen volhouden. Maar het is mooi geweest. Ik zet hem neer en sta klaar om zijn complimenten in ontvangst te nemen. Maar waar is hij opeens naar toe? Ik draai me nog eens om, maar hij is echt verdwenen. Dan doet Ignas op, zomaar uit het niets.

Zoals reeds gezegd was het binnegaan van hun nieuwe huis misschien wel zijn oudste herinnering. Hoe zag het eruit? En hoe zag de straat en de buurt eruit?

Op de helling van de berg, vlak onder het fort, was een nieuwe wijk gebouwd. Allemaal witte huizen met luiken en balkons. Ze woonden twee onder een kap, terwijl zijn neef Sjoerd en zijn nichtje Sofie in een vrijstaande hoekwoning twee huizen verder woonden. Aan hun andere kant woonde Leike en aan de overkant van de straat, recht tegenover Sjoerd, de tweeling Pablo en Ignas. In dit blok lagen, met kleine variaties, allemaal dezelfde huizen. Alle woningen

hadden ruime voortuinen, waardoor de straat een stuk breder leek, en ook de meeste achtertuinten waren groot. Er was nauwelijks verkeer, zodat de kinderen fijn op straat konden spelen.

Het huis had een L-vormige woonkamer. Zitkamer en speelkamer aan de voorkant, eetkamer en keuken aan de achterkant. Boven vijf slaapkamers: twee grote en drie kleine. De grote kamer aan de voorkant was de studeerkamer van zijn vader, waar die meestal met zijn postzegels bezig was. Fons en Bregje hadden ieder een kleine slaapkamer aan de voorkant, die van hem wat groter dan die van haar. Het huis had een kleine kelder en een lage zolder met een vlizotrap. Ook was er een garage, waar hun autopetten, fietsjes en hun buitenspeelgoed in stonden. Overdag konden zij er spelen, 's nachts stond de auto erin. In de speelkamer bouwde hij elke week met zijn blokken een kerk of een kasteel. Op woensdagavond moest hij alles afbreken en opruimen, want donderdagochtend moest er worden gestofzuigd. Nog diezelfde middag, direct na school, begon hij dan aan zijn nieuwe bouwproject.

Vrijdag 19 september 1958

Fons zijn kerken worden steeds groter en mooier. Ik neem hem wel eens mee naar de kerk. Pappie moet steeds kerken voor hem tekenen.

* * *

Het huis was licht en ruim, dus niet met allerlei enge plekken. Maar toch ...

Overal in huis zitten van die hamsterachtige beesten. Ze hangen aan mijn benen en ik moet ze ervan aftrekken voor ze zich met hun klauwen vastklemmen. Ik moet korte metten met ze maken. Vooral met die ene, die met die hoorn op zijn neus. Het mannetje. Als ik die te pakken krijg, heb ik ze allemaal. Maar niet nu ik in mijn bed lig en steeds meer last krijg van hoogtevrees. Geen wonder, want we vliegen best wel hoog. Wat gebeurt er als ik duizelig word? Of als ik in slaap val en mij omdraai? Dan donder ik toch regelrecht naar beneden? Het bed heeft wel van die randen met spijlen, maar die zijn omlaag geklapt tegen de onderkant. Ik blijf er maar liever van af, want ik weet zeker dat het hele onderstel uit levende slangen bestaat.

Als kleuter was hij voor van alles en nog wat bang. Hij durfde bijvoorbeeld niet onder zijn bed te kijken. 's Avonds ging hij zo behoedzaam mogelijk naar de wc om vervolgens weer zo hard als hij kon terug te rennen. Er waren ook wel eens enge hoorspelen op de radio, zoals Paulus de Boskabouter met die griezelige Eucalypta, maar wat hij echt heel 'eng' vond, waren gehandicapte mensen. In zijn nachtmerries figureerden dus geen monsters, spoken, heksen of moordenaars, maar hele stoeten rolstoelen en brancards met zieken, gewonden, zwakzinnigen en blinden. Zijn vader had daar ook last van. Die was nooit erg spraakzaam, maar liet wel eens iets los waaruit hij kon opmaken dat hij het van geen vreemde had. Van zijn ergste nachtmerrie - hij was toen een jaar of vier - kan hij zich de inhoud niet meer direct herinneren, maar hij werd wakker met de gedachteflard *angstige vrouw* en een wurgend, beklemmend gevoel.

Dergelijke dromen werden nog eens gevoeld door toevallige ontmoetingen, die hij akelig vond. Een doodgewone blinde meneer op de Markt, die aan zijn moeder vroeg welke bus hij moest nemen. De ongelukkige samenloop van omstandigheden, dat hij met zijn moeder een dagje naar Artis was, juist op het moment dat de dierentuin overspoeld werd door zowat alle mongooltjes die in de wijde omgeving te vinden waren. Toen hij al wat groter was, had hij nog steeds last van dat soort angsten. Zo was er een carnavalsmiddag van de scouting waaraan de Blauwe Vogels meededen, een groep gehandicapte meisjes. In het begin viel het nog wel mee. De jongens dansten in het midden van de zaal en de meisjes zaten aan de kant. Vanaf het moment dat de integratie wat beter op gang kwam en de rolstoelen de dansvloer op kwamen, hield hij het voor gezien. Het carnavalsfeest van het jaar daarna sloeg hij maar liever over.

Zaterdag 15 februari 1969

Carnavalsbal van de verkenner. Fons gaat niet vanwege de Blauwe Vogels.

Ook oude mensen vond hij eng. Niet gewoon oud, zoals oma Wies, opa Willem, oma Lily en hun huishoudster Ida, maar heel erg oud. De burens hadden een oma in huis van in de negentig, die meestal boven in haar eigen kamer zat. Hij ging altijd gewoon via de

achterdeur naar binnen om te kijken of een van de al bijna volwassen kinderen met hem wilde spelen. Zo stond hij een keer bij hen in de gang. Plotseling hoorde hij op de trap een hevig gestommel, gesteun en gekreun en zag hij zwarte klompen van schoenen en zwarte rokken de trap afkomen. Weg was hij.

Donderdag 14 augustus 1958

Naar oma in Rotterdam geweest met de auto. Fonsje vond het wat vreemd. 'Dag oma Stien', zei hij. Was vlug gewend. Hij wilde van alles vertellen aan oma. Zij verstond hem niet goed.

Zijn overgrootoma Stien, de moeder van opa Willem, die honderd jaar was, vond hij ook wel een beetje griezelig, vooral bij het binnenkomen. Als ze al wat langer daar waren, was er niets aan de hand, zolang zij maar braaf in haar stoel bleef zitten. Maar onvermijdelijk brak het moment aan dat ze naar de wc moest. Ze kwam dan moeizaam overeind. Steun zoekend aan de tafel en ondersteund door de (oud)tantes Toos en Nel schuifelde ze vervolgens richting wc. Fons zat dan al lang in de verste hoek van de kamer. Toen zij begraven werd, lag oom Jan ziek in de voorkamer die zijn slaapkamer was. Om de beurt liepen de familieleden, vrienden en kennissen bij hem langs om even een praatje te maken. De hele dag zat Fons in angst dat hij bij zijn zieke oudoom naar binnen moest. Ook wilde hij liever niet naar oma Wies toen zij dement was geworden. Tijdens een onverwachte opleving van oma is hij toch nog een keertje met zijn moeder meegegaan.

Woensdag 10 maart 1971

Moeder was weer ongelukkig, zenuwachtig, trillerig. Ze wil mee naar huis. Ze zegt dat ze in een gesticht zit, dat ze haar eigen baas is en dat niemand haar kan dwingen om te blijven.

Donderdag 11 maart 1971

Vandaag vond moeder het weer gewoon dat ze bij de andere mensen was.